

KÜLTÜREL COĞRAFYANIN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ELE ALINIŞ ŞEKLİ VE ÖNEMİ¹

(Sayfa 8-33)

Dr. Merve AVCI

NEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilgiler Eğitimi
ORCID ID: 0000-0002-1529-6946
mrvavci11@gmail.com

Prof. Dr. Seyit TAŞER

NEÜ Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilgiler Eğitimi
ORCID ID: 0000-0002-2236-4644
staser@erbakan.edu.tr

Öz

Kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler eğitiminde yer almadığı gibi tanım olarak da ifadesi geçmemektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğu ve ne kadar farklı coğrafi özellikleri bünyesinde barındırdığı da bir gerçektir. Bunun da ancak kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınarak incelendiğinde anlam ve önem kazanacağı düşünülmektedir. Fakat Sosyal Bilgiler eğitiminde kültürel coğrafyanın bir öğrenme alanı olarak ele alınmadığı günümüz ders kitaplarında bu alana ayrıca bir parantez açma sayesinde, kültürünü ve coğrafyasını bir bütün halinde öğrenmesi beklenen bireylerin daha anlamlı ve kalıcı bir öğrenme gerçekleştireceklerine inanılmaktadır. Kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler dersinde yer alan bir ünite olmamakla birlikte, konular içerisinde özellikle "Kültür ve Miras" ünitesinde ele alınan, üstü kapalı değinilen bir alan olma özelliğiyle öne çıkar. Bu haliyle 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenerek, kültürel coğrafyaya ne düzeyde yer verildiği, hangi konularla daha fazla ilişkilendirilmiş olduğuna bu çalışmada yer verilmiştir. Buna göre özellikle Sosyal Bilgiler ders kitaplarında "Ülkem, Kültürüm ve Tarihim", "Yaşadığımız Yer", "Üretimden Tüketime", "Ülkemizde Nüfus" gibi ünitelerde yer alan konularda kültürel coğrafyanın ön plana çıktığı görülmüştür. Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın ayrı bir öğrenme alanı ve ders kitaplarında ayrı bir ünite olarak ele alınması gerekli görülerek, Sosyal Bilgiler ders kitabında 6. sınıf düzeyinde "Kültürel Coğrafya" adıyla yeni bir ünite tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel Coğrafya, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.

Araştırma Makalesi

Jel Kodu: I20

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Seyit Taşer'in danışmanlığında yürütülen doktora tezinin bir bölümünden oluşturulmuştur.

THE WAY CULTURAL GEOGRAPHY IS PROCESSED IN SOCIAL STUDIES COURSE AND ITS IMPORTANCE

Abstract

Cultural geography is not included in Social Studies education, nor is it expressed by definition. However, it is also a fact how rich a culture Turkey has and how different geographical features it embodies. It is thought that this will gain meaning and importance only when cultural geography is examined by considering it under a separate heading in the Social Studies course. However, it is believed that individuals who are expected to learn their culture and geography as a whole will realize a more meaningful and permanent learning thanks to opening a bracket in today's textbooks, where cultural geography is not considered as a learning area in Social Studies education. Although cultural geography is not a unit in the Social Studies course, it stands out with the feature of being a field that is covered up, especially dealt with in the "Culture and Heritage" unit. In this case, 4, 5, 6 and 7th grade by examining the classroom Social Studies textbooks, the level of involvement in cultural geography, which subjects are more related to, was included in this study. Accordingly, it has been seen that cultural geography comes to the fore especially in Social Studies textbooks on subjects such as "My Country, Culture and History", "Where We Live", "Production to Consumption", "Population in our Country". Considering that it is necessary to treat cultural geography as a separate learning area in the Social Studies course and as a separate unit in textbooks, it is necessary to treat Cultural geography as a separate learning area in the Social Studies textbook 6th grade level a new unit with the name of "Cultural Geography" has been designed at the grade level.

Keywords: Culture, Cultural Geography, Social Studies Textbook.

Research Article

Jel Code: I20

Giriş

Sosyal Bilgiler; bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla, tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan, öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren bir çalışma alanıdır. İnsanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş ilkökul ve ortaokul düzeyinde anlatılan bir ders olarak Sosyal Bilgiler dersini tanımlamak mümkündür. Bu tanımda Sosyal Bilgiler ile ilgili dört boyut öne çıkmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir; Sosyal Bilgilerin bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirmek amacıyla olması, Sosyal Bilgilerin sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtmaları, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşimini zaman boyutunda ele alması ve toplu öğretim anlayışından hareketle dizayn edilmiş bir ders olmasıdır (Turan ve Ulusoy, 2018, s. 4-5).

Kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler eğitiminde yer almadığı gibi tanım olarak da ifadesi geçmemektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğu ve ne kadar farklı coğrafi özellikleri bünyesinde barındırdığı da bir gerçektir. Bunun da ancak kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınarak incelendiğinde anlam ve önem kazanacağı düşünülmektedir. Fakat Sosyal Bilgiler eğitiminde kültürel coğrafyanın bir öğrenme alanı olarak ele alınmadığı günümüz ders kitaplarında bu alana ayrıca bir parantez açma sayesinde, kültürünü ve coğrafyasını bir bütün halinde öğrenmesi beklenen bireylerin daha anlamlı ve kalıcı bir öğrenme gerçekleştireceklerine inanılmaktadır. Sosyal Bilgilerin en önemli amaçlarından biri olan bireyin çevresini ve kendisini daha iyi tanımasından yola çıkılarak, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkili bir şekilde ele alınmasının önemli olacağı düşünülmektedir. Bu sayede öğrenciler hem kültürleri hem de coğrafyaları ile ilgili derinlemesine bilgi sahibi olurken, coğrafyalarının kültüre etkilerinin yanı sıra kültürün de coğrafyada etkili olduğu sonuçlarına ulaşmış olacak, konu hakkında bilgi sahibi olacaktır.

Bu çalışmada 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları da incelenmiş, kültürel coğrafya konusunun ne düzeyde ele alındığı irdelenerek daha farklı neler yapılabileceği belirtilmek istenmiş, bu amaçla çeşitli görseller ve etkinliklerle zenginleştirilen 6. sınıf düzeyi için kültürel coğrafya başlığı altında yeni bir ünite tasarlanmıştır.

Kültür ve Kültürel Coğrafya

Kültür; bir milletin duygu, düşünce, davranış kalıplarını belirli dönemlerdeki bilgi, sanat ve beceri birikimleri ile kendi varlığı hakkındaki tarih bilincini kapsar. Milletin belirginleşen objektif sosyal yapısı ve bu yapıyı oluşturan din, ahlâk, hukuk, dil, sanat, edebiyat, ekonomi, teknoloji gibi sistemler bütünlüğü ve yine bu sistemlerin biçim ve içeriklerini kapsayan hayat tarzları kültürün temelini oluşturur. Bir milletin algıladığı duygular, ortaya koyduğu düşünceler, sergilediği davranışlar, gösterdiği beceriler, ürettiği bilgiler, ortaya koyduğu estetik değerler, şekillendirdiği sosyal yapılar, uyguladığı dini, ahlâki, hukuki, iktisadi ve teknolojik sistemler, kendi varlığı hakkındaki ulaştığı tarih bilinci ile bütünleşir. Bu tarihi bilgiyi meydana getiren bütün unsurlar, o milletin zaman içinde yaşadığı ve deneyimlediği gerçekliklerin tümünü kapsar (Yücel ve Yediöldüz, 1988, s. 32).

Kültürün evrimi, kültürün tanımı pek çok defa antropologlar, tarihçiler, dil bilim uzmanları, coğrafyacılar tarafından yapılmıştır. Edward Burnett Tylor (1832-1917), antropolojinin en önemli kurucularından biri olarak kabul görmektedir. Tylor'ın kültür tanımı şöyledir; *"En geniş etnografik anlamıyla kültür veya uygarlık, insanın bir toplumun üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, ahlâki değerler, yasalar, âdetler ve her türden diğer imkân ve alışkanlıklardan oluşan karmaşık bir bütündür"* (Akt. Moore, 2015, s. 5-6).

Her insan topluluğu, belirli bir kültüre sahiptir. Kültür tanımı oldukça çeşitlidir. Bunlardan en öne çıkanları şöyledir;

- Bir toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümüdür.
- İnsanların fiziksel ve toplumsal çevrelerine uyum sağlayabilmeleri için oluşturdukları maddi ve manevi eserlerin tümüdür.
- Bir toplumun yaşayış biçiminin tümüdür.

- Bir kuşaktan diğere aktarılan bilgi ve kalıplaşmış davranış biçimleri birikimdir. Tanımlardan da görüleceği üzere kültürün tanımında maddi ve manevi kültür kavramlarına sıklıkla rastlanmaktadır (Tezcan, 1997, s. 4).

Kültürün maddi ve manevi boyutu birlikte ele alınıp incelendiğinde daha fazla anlam kazanmaktadır. Geçmişten günümüze kültürün gelecek nesillere aktarılması ve bozulmadan gelecek nesillere taşınması önemli görülmüştür. Bu sayede kültürün tek bir boyutuyla ilgilenilmemiş, farklı kültürel sistematipler de kültürle birlikte ele alınıp incelenmiştir.

Bir bölgenin yeryüzü şekilleri, orada yaşayan insanların yaşamsal faaliyetleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu yönüyle yaşanan coğrafya ve yeryüzü şekilleri hakkında bilgi sahibi olmak, o bölge hakkında doğru çıkarımlarda bulunulmasını sağlar. Türkiye'deki farklı coğrafi özellikler ve buna bağlı olarak gelişen ekonomik ve sosyal etkenler; tarımsal faaliyetler, turizm etkinlikleri, kültürel boyuta doğrudan katkı sağlar. Örneğin, Nevşehir'deki Kapadokya'nın varlığı turizme doğrudan etki ederken, Konya'daki Cihanbeyli platosu, tarımsal faaliyetleriyle öne çıkar ve Türkiye'deki bu çeşitlilik kültürel anlamda da çok boyutluluğun gelişmesini sağlar.

Yeryüzünde insanın yaşamını devam ettirebilmesi için en gerekli ihtiyaçlardan birisi de elbette topraktır. Çünkü toprak olmadan insanın tarımsal faaliyetleri gerçekleştirebilmesi mümkün değildir. Ancak yeryüzünde ve Anadolu'da topraklar her yerde aynı özellikte değildir. Yani Anadolu topraklarının bazıları daha verimli özelliğe sahipken, bazıları ziraî faaliyetler için elverişli değildir. Tarımsal faaliyetler için elverişli olan toprakların bulunduğu alanlar ve yakın çevreleri genellikle çok nüfusludur. Ülkemizde verimli tarım alanlarını oluşturan alüvyal topraklar genellikle çöküntü ovaları ile büyük deltalarda bulunur. Onun için verimli alüvyal toprakların bulunduğu alanlarda nüfus kalabalıktır. Başta Bakırçay, Büyük ve Küçük Menderes gibi çöküntü ovaları olmak üzere; Çukurova, Bursa, Adapazarı, Bolu, Erbaa Niksar Ovaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Diğer yandan Çankırı ve Sivas çevresindeki verimsiz toprakların bulunduğu alanlar ile Taşeli Platosu ise elverişsiz toprak koşullarının da etkisiyle daha az nüfusludur (Karabağ ve Şahin, 2006, s. 29).

Bir bölgenin az ya da çok gelişme kaydetmesinde yeryüzü şekillerinin, iklim ve bitki örtüsünün etkisi hayli fazladır. Yeryüzü şekilleri ve doğal oluşumlar, tarımsal faaliyetlerin hangi bölgelerde yoğunluk kazanacağını doğrudan belirler. Tarımsal faaliyetleriyle öne çıkan bir ülke ya da bir bölge, temel besin ihtiyaçlarını topraktan sağladığı için bu durum doğal olarak yaşamsal koşullarını, kültürlerini de etkiler ve şekillendirir.

Bütün insanları doğrudan doğruya etkileyen en önemli faktörlerden biri de iklimdir. İklimin aynı zamanda insanların irkî farklılıklarının oluşmasında etkili olduğu ileri sürülmektedir. Fakat iklimin karakter ve davranış üzerindeki etkileri hakkında yüzyıllardan beri çeşitli fikirler ortaya atılmışsa da, insan faaliyetlerini nasıl etkilediği konusunda halen tartışmalar devam etmektedir. Ortaçağ'da ünlü düşünür İbn-i Haldun (1334-1405) gerek iklim, gerekse başka çevre şartlarının, insanların karakterlerini etkilediklerine dikkat çekmiştir. Yine aynı çağda bir başka bilgin, Jean Bodin (1530-1596) coğrafi durum, iklimin halkların karakterlerini açıkladığı ve bu karakterlerin de halkların faaliyetlerini açıkladığını ileri sürmüştür. Ancak Bodin; *"İnsanların töreleri, buna bağlı olarak da faaliyetleri, yaşadıkları yerlerin durumu tarafından zorunlu biçimde belirlenmemiştir. İnsanlar iradeleri ile doğal olarak bu faaliyetlerin ortaya çıkmayacağı yerlerde, örneğin sanayi ve ticaret faaliyetleri*

geliştirebilirler, yaşadıkları yerleri değiştirebilirler” demiştir (Akt. Tümertekin, 1978, s. 9-10). Yani bir bakıma kültürlerin oluşmasında ve var olmasında, tek başına coğrafyanın ve iklimin yeterli olmadığı; insan faaliyetleri ve etkinlikleriyle de yaşanılan bölgenin değişebileceği, farklılaşabileceği üzerinde durulmuştur.

Olayların kaderi yalnız doğal nedenlere bağlanmamalıdır. İnsan, birçok olayın doğrudan doğruya etkileyicisidir. Örneğin; herhangi bir toprak çeşidi dünyanın her yerinde aynı gelişme düzeyinde bir tarım hayatına neden olmaz. Bu düzey, toprağı işleyen insan grubunun uygarlık düzeyine, zekâsına, girişim gücüne, inanç ve kararlılığına bağlıdır. Bazı bölgelerin taşkın alanı, bataklık, sonuç olarak ıssız yerler olmasına karşılık; aynı doğal koşulları taşıyan başka yerler, barajların ve sulama kanallarının yapılması sayesinde çeşitli ve değerli ürünler yetiştiren zengin, kalabalık ve insanların rahat içinde yaşadığı çevreler haline geldikleri görülebilir. Eskiden bazı bitkiler, ulaşım koşul ve olanaklarının yetersizliği yüzünden, doğal sınırlarının dışındaki yerlerde yetiştirilmeye çalışılıyordu. Fakat koşullar değişince, bu bitkiler en iyi ürün verdikleri bölgelere çekildiler. Rize çevresinde çay ürününün yetiştirildiği, Brezilya’da kahve ağaçlarının varlığı ve üretiminin yoğun olması bunlara örnektir. Aynı zamanda Avustralya’nın, Avrupalı göçmenlerin gelmesinden önceki durumu ve sonrasındaki durumları arasındaki farklar da bunlara örnektir. Örnekler çoğaltılabilir fakat esas olarak gözümüzün önünde belirecek önemli nokta, beşeri coğrafya alanına giren bütün olguların, doğal nedenlerle açıklanamayacağı ve herhangi bir koşulun her yerde aynı sonucu veremeyeceği olduğudur (Korkut, 1977, s. 8-9).

Maden yatakları, barajlar, insan eliyle yapılan tüneller de kimi zaman coğrafi şartların çok ötesindeki beşeri faktörler sayesinde öne çıkmaktadır. Örneğin, Asya’nın hemen her bölgesinde demir cevheri yatakları vardır. En zengin rezervler Çin, Hindistan ve Kazakistan’dadır. Çin 250 milyon ton cevher çıkarımıyla dünyada birinci durumdadır. Rusya’nın Asya kesiminde de zengin rezervleri vardır. Yüksek vasıflı çelik yapımında kullanılan kroma, Asya’da en çok Rusya, Kazakistan, Hindistan, Türkiye, İran, Pakistan ve Filipinlerde rastlanır. Bunlardan Kazakistan hem krom rezervi hem de krom üretimi bakımından dünya ikincisidir. Dünya krom üretiminde Hindistan üçüncü, Türkiye ise dördüncü sırada yer alır (Güngördü, 2007, s. 54). Maden yatakları yönünden zengin olan yerler, insanlar için iş olanakları bakımından öne çıkar. İş sahalarının ve sanayinin gelişme gösterdiği yerlerde doğal olarak, toplu yaşam ve belli sanayi kollarının geliştiği yerlere göç etme ve yerleşme gerçekleşir. Bu sayede var olan kültürel yapı, yeni gelen kültürle etkileşime girerek zenginleşebilir ve değişime uğrayabilir. Örneğin maden yataklarının fazla olduğu ve iş imkânlarının doğal olarak görece fazla olduğu Asya, Afrika kıtalarına dışardan gerçekleşen göçlerin yanı sıra, kendi ülkeleri içinde de göç hareketleri yaşanabilmektedir. Bu sayede insanlar; yeni yerleştikleri kentlerde, sanayi bölgelerinde kendi yaşam şekilleri ve kültürlerinin yanı sıra yeni kültürlerle de karşılaşmış olur ve bu kültürü tanırken, kendi kültürünü de bu yeni yerleştiği yere getirmiş olur.

Coğrafyanın yeryüzündeki, hem canlı hem de cansız olaylarla ilgilenmesi ikili “Dual” özelliğini edinmesi, iki tür olayın birbirinden ayrı inceleneyeceği anlamına gelmez. Çünkü canlı ve cansız olaylar arasındaki karşılıklı ilişkiler yeryüzünde yer yer farklı mekânlar oluşturmada etkili olmuştur. Mekânların farklılaşmasının, yani başka bir deyişle mekân organizasyonunun nedenlerinin açıklanması coğrafyacının işidir. Birçok coğrafyacının, coğrafyayı “Mekânda birbirini etkileyen faktörlerin incelenmesi” olarak tarif etmesi bu yüzdendir. Mekânda canlı ve cansız olaylar arasındaki etkileşim ve

ilişkiler şüphesiz karşılıklıdır. Çünkü teknoloji bugün için tabiat şartlarına uymak zorunda kaldığı gibi, onu değişikliğe de uğratar (Güngördü, 2006, s. 4).

Doğal ve beşeri faktörler, kültürel coğrafyanın iyi anlaşılıp özümsemesinde öne çıkan önemli etkenlerdir. Yeraltı ve yerüstü kaynakları, buna bağlı gelişen sanayi kolları, bir bölgenin tarihsel özellikleri, turizm faaliyetleri o bölgenin kültürel coğrafyasını doğrudan etkilemektedir. Bir bölgede öne çıkan beşeri faktörler o bölgeyle öne çıkmakta ve özdeşleşebilmektedir. Örneğin “Halıcılık” faaliyetiyle geçmişten günümüze öne çıkmış olan Karabağ’da, halıcılığın geçmişi oldukça eskilere dayanmaktadır. Karabağ halıcılık mektebi Şuşa, Berde, Ağcabedi, Nahçıvan, Cebrâil ve Gubadlı yörelerini kapsamına alır. Bu yörede dokunan halılar motif ve kompozisyon bakımından Türk halıcılığı içinde farklı bir yer tutar. 16. ve 17. yüzyılda Berde’de dokunmuş halılardan bazıları Berlin müzesinde bulunmaktadır. Yine 18. yüzyılda Lemberan köyünde dokunan halı ise New York’a götürülmüş ve buradaki müzede çok kıymetli eserler arasına alınmıştır. Karabağ, Türk halılarının her metrekaresinde 90 ila 160 bin düğüm vardır. Bu yönüyle Karabağ halıları, Tebriz Türk halılarına benzemektedir (Makas, 1990, s. 8). Tarihten günümüze kültürel değişime çok fazla maruz kalmadan gelebilmiş kültür unsurları, kültürel coğrafya için ayrı bir anlam ve öneme sahiptir. Bir bölgenin kültürel coğrafyası hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak adına o bölgenin gerek doğal unsurları gerek beşeri unsurları birlikte ele alınarak incelenirse o yörenin öne çıkan kültürel unsurları ve özellikleri daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

İnsan toplulukları, en gerisinden en ilerisine kadar tabiatın etkisi altındadır ve faaliyetlerinde bu etkinin izlerini taşırlar. Bununla birlikte her şeyin izahını doğal çevrede aramak ve bu nedenlerle determinizm düşüncesine teslim olmak doğru değildir. İnsan, bitki ve hayvan gibi çevre şartlarını olduğu gibi kabul eden, bu şartlara karşı pasif kalan bir varlık değildir. Aksine insan; tabiata karşı gelir, tabiatla savaşır ve onu değiştirmeye, isteklerine uydurmaya çalışır. İnsanın doğayı tanımak, ona uymak ve dayanmak suretiyle tabiatı değiştirme yolundaki çabası ve bu yolda kazandığı medeniyet kelimesi, insan için büyük bir zafer olmuştur. İnsanlığın bugün ulaştığı yüksek medeniyet seviyesi ve yeryüzünün büyük bir kısmında doğal çevre yerine, bu çevreye kendi damgasını vurmak amacıyla oluşturduğu ve coğrafi çevre şeklinde ifade edilebilecek olan doğal-beşeri çevre, insanın tabiata karşı savaşında ve medeniyet yolunda bugüne kadar kazandığı büyük zaferin tanıkları olmuşlardır. Yeryüzünü insanların yaşama yeri olarak ele alan ve yeryüzü ile insan arasındaki ilişkileri araştıran beşeri coğrafyanın konusu sadece tabiatın insan üzerindeki etkisi değil, coğrafi faktör olarak aynı önemle ele aldığı insanın da tabiat üzerindeki karşı etkisini araştırmak olmuştur. Tüm bunlarla birlikte beşeri coğrafyada yeni bir kavrama ulaşılmış olur. Bu yeni kavram Coğrafi Çevre (Kültürel Coğrafya) şeklinde ifade edilebilecek olan tabii-beşeri çevredir. Beşeri coğrafya bir bakıma, insan topluluklarının coğrafi çevre ile ilişkilerinin araştırıldığı bir coğrafyadır (Tanoğlu, 1969, s. 7-8).

İnsanın mekânı, mekânın insanı şekillendirmesi bir bilim olarak coğrafyanın özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle kültür, insanın doğayla yazısız bir anlaşmasının sonucu ortaya çıkan beşeri faaliyetlerinin bir ürünüdür ve coğrafyanın konuları arasındadır. Coğrafya kültürü, beşeri coğrafyanın bir dalı olan kültürel coğrafya ile ele alır. Kültür ile coğrafyayı birleştiren kültürel coğrafya, kültür grupları ve toplumun mekânsal işleyişi bakımından ortaya çıkan mekânsal çeşitlilikleri coğrafi bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Dil, din, ekonomi, yönetim ve diğer kültürel olguların bir yerden diğerine değişme ya da aynı kalma yollarının tasvir ve analizi kültürel coğrafyanın inceleme konusudur. Diğer bir ifadeyle kültürel coğrafya, dünya kültürlerinin coğrafi yaklaşımlarla incelenmesini ifade eder. Ülkelerin ve

bölgelerin alışkanlık ve geleneklerinin, yeme içme, giyim kuşam, müzik, mimari, din ve dil gibi özelliklerinin incelenmesini içine alır. Yeryüzüyle ilişkisi bağlamında, toplumsal yaşamın her yönü kültürel coğrafyanın ilgi alanı içine girebilir (Tanrıkulu, 2014, s. 145).

Hareket halindeki insanı sabitleyen, bir yerde kök salmasını sağlayan etkin gücün olmasıyla kültürel gelişim sağlanacaktır. Bunu sağlayacak olan şeyin ise geçmişten günümüze gelen ifadesiyle; iklimin elverişli olması ve kök salınan toprağın verimli olması olarak sıralanmıştır. Bir yere yerleşen insan topluluğu, doğaya geçici meskenden ziyade daha kalıcı yapılarla hâkim olmaya çalışır. İklim ve yeryüzü şekilleri insanlara nerede kalıcı bir konaklama garantisi veriyorsa, oraya yerleşme söz konusu olur. Örneğin; Amerika'ya giden ilk Avrupalılar yerleşmeye çadır kurarak ve bakir topraklarda mera alanları açarak başlamadılar; yerleştikleri yerlere evler ve taş yapılar inşa ettiler. Çünkü zaten Avrupa'da yerleşik bir hayatları, oradan getirdikleri kendilerine has mimarileri vardı. O tarihlerde insanlık, hangi toprak kültürünün başarılı bir şekilde kök saldığı uzun zamandır öğrenmiş bulunuyordu. Özellikle Güney Amerika, tarımıyla öne çıkmaktaydı. Sıcak ve ılıman iklimde, iyi tarım topraklarında eski İspanyol kültürünün en hızlı şekilde kök salması umuluyordu. Böylece toprak işleme konusunda derin ve içgüdüsel bir kültürle Yeni Dünya'da kültürel etkileşim söz konusu olmuştu (Ratzel, 2008, s. 84-85).

Dünya üzerindeki her bir kültürün oluşmasında ve yerleşmesinde coğrafi şartların etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Dünya üzerindeki ilk yerleşim yerleri seçilirken bile insanlar hep su kaynaklarına yakınlık, iklimsel ve yaşamsal kolaylık gibi faktörleri önemsemişlerdi. Bu anlamda coğrafi şartlar ve yeryüzü şekilleri; kültürlerin, mimari yapıların gelişmesinde ve büyümesinde etkin rol oynamışlardır. Geçmişten günümüze varlığını devam ettirebilmiş kültürlerle bakıldığında buralarda genel olarak insanların kültürlerine ve yaşam şekillerine ne kadar sıkı sıkıya bağlı oldukları görülmektedir. Özellikle kendilerinden önceki nesillerin geleneklerini, yaşam şekillerini devam ettirmelerindeki sağlam inançları sayesinde varlıklarını daha kolay devam ettirdikleri gözlenmektedir. İnsanlar en güvendikleri yapı malzemelerini kullanırken, geçmişten günümüze gelen genel inançları ve genel işleyişle hareket ederek yerleşim yerlerini oluşturmuşlardır. Coğrafi şartlar ve iklimsel faktörler, insanların yaşam şekilleri üzerinde ve ortaya koydukları mimaride oldukça önemli etkenler olarak öne çıkmıştır.

Yeryüzünde coğrafi çevreye uygun pek çok ev örneği elbette mevcuttur. Örneğin; Kuzey kutbu bölgesinde Eskimoların kar kulübeleri (iglolar); çöl ve kuru steplerde göçebe çobanların çadırları veya çiftçilerin düz damlı toprak evleri; ormanlık bölgelerdeki ahşap evler, bataklık sahalarda ve göl kenarlarındaki kazıklar üzerine yapılan evler bu örneklerden bazılarıdır. Mesken şekillerinde esas itibarıyla yalnız çevreden temin edilen ve kullanılan malzeme etkin rol oynamamaktadır. Göçebe çobanların çadırlarından söz ederken ön planda belirtilen ekonomik faaliyettir. Çadırın göçebe çobanlar tarafından kullanılmasının başlıca nedeni, taşınabilir olmasıdır. Ancak bunun devetüyünden, ren geyiği derisinden veya keçi kılından oluşu coğrafi çevrenin bir sonucudur. Aynı şekilde göl veya akarsu kenarında yapılan kazıklar üzerindeki evlerden söz ederken malzemenin çok topografik koşulların üstünlüğü söz konusu olmuştur. En geniş anlamıyla yerleşme, insanların oturduğu ve faydalandığı alandır. Bu kavram avcı ve toplayıcı insanların topladığını yediği ve korunduğu kovuk da dâhil olmak üzere göçebelerin çadır toplulukları, mevsimlik yerleşmeler, tek evden çok sayıdaki evlere kadar insanların geçici veya daimi, toplu ya da dağınık, büyük-küçük bütün yerleşme alanlarıdır. Yerleşilebilir alanlar içine düzensiz bir şekilde dağılan yerleşmelerin bu dağılışına çeşitli faktörler etki etmiştir. Genel olarak bu faktörler iki grupta toplanabilir:

- Başta iklim, toprak özellikleri, yüzey şekilleri, jeolojik yapı ve yeraltı kaynakları gibi fiziki faktörler
- Irk özellikleri, sosyal organizasyonlar, teknolojik durum, ekonomi faaliyetinin şekli ve seviyesi, coğrafi konum ve tarihi faktörler (Güngördü, 2006, s. 37-38).

Çevresel şartlar doğal olarak kültürü etkilemektedir. Özellikle evlerin yapısını, mimarisini çeşitlendirip, şekillendiren, iklim özellikleri ve doğa şartlarıdır. Fakat ekonomik etkenler, kültürel farklılıklar da mimarinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yani coğrafi şartların ve iklimin tek başına kültür üzerinde etkili olduğundan bahsedemeyiz. Yaşam şekilleri, evlerde kullanılan yapı malzemeleri, yeme-içme kültürü genel anlamıyla yaşanan coğrafyayla birebir ilgilidir. Her bir yörenin ve bölgenin iklimsel özellikleri farklılaşmakla birlikte, belirli bölgelerde aynı iklimsel özelliklere rağmen farklı kültürel yapılara da rastlanmaktadır. Burada çevresel etkenler kadar, beşeri faktörlerin de etkisinden bahsedebiliriz. Yani genel olarak, insanların kültürüne sadece coğrafi faktörler değil, beşeri faktörler de etki etmektedir.

Coğrafyada anahtar bir fikrin nasıl kullanıldığını anlamak, neden belirli şekillerde kabul gördüğünü anlamaya bağlıdır. Dolayısıyla kültürel coğrafyadaki “kültür” tarihini, hem disiplin içindeki hem de “dış dünyadaki” değişimlerden oluşan bir bağlam olan toplumsal bir anlam içine yerleştirmek önemlidir. Coğrafyacılar temelde, tarihsel ve toplumsal temellerin iyi anlaşılabilir şekilde geçmişten gelen insanlar ve onların ortaya koydukları kültürleri araç, politik taahhüt ve düşünce tarzı ile harmanlayarak anlamlandırılmasının, kültürel coğrafyanın daha iyi anlaşılmasında etkili olacağı kanısındadırlar. Çevresel determinizmciler “irade, alışkanlık ve çevre” ile bireyin iradeli değişimi ile belirli bir ortamda edinilen alışkanlıkların, gelecek nesillere anlatılabilir ve aktarılabilir olduğu görüşünde olmuşlardır (Mitchell, 2000, s. 16-17).

Bir bölgenin coğrafi konumu, coğrafi şartları o bölgenin gelişmesinde tek başına yeterli değildir. İklim ve bitki örtüsünün elverişli olduğu yerlerde doğal olarak yerleşim yerleri artmakta ve gelişmektedir, fakat bu durum coğrafi şartların elverişli olduğu yerlerde daha fazla tarihsel ve kültürel gelişmenin yaşanacağı anlamını taşımaz. Yani “Coğrafi çevrenin fiziki şartları elverişli olursa tarihi olaylar önem kazanır” tezi her zaman doğru değildir. Alman determinist coğrafya ekolünün görüşü olan bu yaklaşım, her zaman bir kesinlik ifade etmez. Çünkü fiziki çevrenin verimsiz olduğu bazı bölgeler, yeni doğal ekonomik kaynakların (özellikle madenler) keşfi, ana ulaşım yollarındaki yön değiştirmeler, yapılan bazı turistik yatırımlar, yeraltı su potansiyelinin harekete geçirilmesi, stratejik (savunmaya ve saldırıya yönelik) askeri tesislerin kurulması gibi nedenlerle, zaman içinde büyük önem kazanabilmektedir (Doğanay, 1993, s. 120). Yani belirli bir yerleşim alanı ya da insanların yoğunluk kazandığı kentler, tarih boyunca her zaman cazibe merkezi değildi. Zamanla önem kazanan ve değeri artan çok fazla yerleşim yeri olmuştur. Buna rağmen geçmişten günümüze cazibesini yitirmeyen önemli kent merkezleri de var olmuştur. Tek başına doğal çevre, bir kentin gelişme göstermesine neden olmamaktadır. Birden fazla etmen sayesinde kentler, yerleşim alanları öne çıkmakta ve insanlar tarafından önem arz eden bir duruma gelmektedir.

Geleneksel olarak, coğrafyacılar maddi kültür unsurlarının mekânsal kalıplarını kültürel coğrafya çalışmalarında temel olarak kullanmışlardır. Daha yakın zamanlarda ise maddi kültür içinden seçilmiş zengin bir çeşitliliğe sahip unsurlara, maddi olmayan kültür unsurları (yani bunların haritalanabilir olanları) da eklenmiştir. Folklor da dâhil, maddi olmayan kültürler halk şarkıları, peri masalları,

inançlar-batıl inançlar, alışkanlıklar, dille ilgili özellikler (aksanlar, olağan olmayan terminoloji vb.) gibi büyük bir çeşitliliğe sahip unsurlardır ve yazılı ya da sözlü olarak geleneğin bir parçası halinde nesilden nesile geçerler. Yine, bunların da bir coğrafi dağılımı vardır ve bunlar da coğrafyacılar tarafından incelenirler. Kültür coğrafyacıları, her ne kadar geleneksel olarak kültürün maddi yönlerine, özellikle de halk mimarisine önem vermişlerse de, halk gruplarıyla ilgili çalışmalarında gittikçe daha çok halk yaşantısını bir yaklaşım olarak benimsemektedirler. Kültür coğrafyacı Eugene Wilhelm tarafından ortaya atılan “halk coğrafyası” da “halk yaşantısının mekânsal kalıplarının incelenmesi” olmaktadır. Kültürel özellikler ister maddi kültür gibi elle tutulabilir şekilde olsun, isterse kültürün yalnızca bir ifade şekli olsun, iki büyük kültür grubu içinde ele alınırlar;

- ✓ Sürekli bir değişim içinde bulunan normlara uyum sağlamaya ve onları uygulamaya çalışan büyük halk kitlelerinin oluşturduğu popüler kültür,
- ✓ Geleneklerini sürdüren halkların oluşturduğu halk kültürü (Akt. Tümertekin ve Özgüç, 2002, s. 134).

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültürel Coğrafyanın Ele Alınışı

Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın, kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında üstü kapalı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Özellikle 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında kültürel coğrafya alanına giren maddi ve manevi kültürel öğelere sıklıkla yer verilmektedir. 5. sınıf ders kitabında, yaşanan yerin coğrafi özelliklerinin kültüre olan etkisine değinilmekte, el sanatları, geleneksel giysiler, yeme-içme kültürü, halk oyunları, türküler, tarihi yapılar, festival ve şenlikler örneklerle anlatılmaktadır. Konutların yapı malzemesinin doğal çevre şartlarından etkilenilerek yapıldığına, her bölgenin kültürel özelliklerinin doğal şartların da etkisiyle farklılaşabildiğine değinilmektedir. Yine 6. sınıf ders kitabında kültürel öğeler ve bu kültür öğelerinin önemi, geçmişten günümüze taşıdığı anlamlar anlatılmakta, öğrencilerin konu hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmaktadır. Ders kitaplarında doğrudan kültürel coğrafyaya değinilmemekle birlikte, aslında “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında coğrafyanın kültüre olan etkilerinden bahsedildiği görülmektedir.

Kültürel coğrafyada, coğrafyanın kültüre olan etkisi ve yine aynı şekilde insanların yerleşim yerleri üzerinde yaptıkları değişimler, kültürel etkileşimlerin coğrafyayla ilişkisi ele alınmakta ve incelenmektedir. Bir bölgenin coğrafi yapısı, dağlık ve engebeli oluşu, tarıma uygun ya da elverişsiz oluşu, soğuk veya sıcak bir iklime sahip olması o bölgede yaşayan insanların kültürlerini, yaşam şekillerini etkilemekte ve çeşitlendirmektedir. Bu sayede bölgeler arasında çok çeşitli iklim ve bitki örtüsünün bir sonucu olarak, oldukça farklı kültür ve kültür öğeleri ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde her bir bölgenin farklı kültürlere, farklı gelenek ve göreneklere sahip olmasında, mesken çeşitliliğinde kültürel coğrafyanın etkisi ön plana çıkmaktadır. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde, coğrafi bölge çeşitliliğinin kültürlere yansımaları yönünden ele alındığı görülmektedir. Özellikle “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında verilen konularda 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında, coğrafyanın kültürel çeşitliliğe olan etkisine değinilmekte, mesken yapılarının, yeme-içme kültürlerinin bölgeden bölgeye farklılık göstermesinin coğrafi etkenlerle açıklandığı görülmektedir. Örneğin 5. sınıf ders kitabında, Karadeniz Bölgesi’nde ahşap yapı malzemesi kullanılırken, Akdeniz ve Ege Bölgesi’nde taş yapıların yoğunluk kazanmasının, coğrafi şartların etkisiyle ortaya çıktığına değinilmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitabında genel anlamıyla kültürel coğrafya, coğrafyanın kültüre olan etkisi olarak

yansıtılmaktadır. 20. yüzyılın sonlarından itibaren kültürel coğrafya denildiğinde sadece coğrafyanın kültüre olan etkisine değinilmediği, aynı zamanda kültürün de coğrafyayı etkilediği ve şekillendirdiğine yer verildiği görülmektedir. Bu yönüyle ders kitabında kültürel coğrafyanın iyi anlatılması ve öneminden bahsedilmesi gerektiği düşünülmektedir. Kültürel coğrafya ders kitaplarında konu başlığı olarak yer almamakta, ünitelerin içinde üstü kapalı olarak geçmektedir.

Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık halinde ele alınması, öğrencilerin kültürlerini ve coğrafyalarını bir bütün halinde ele alıp incelemeleri açısından özel bir öneme sahip olacaktır. Sadece coğrafyanın kültüre olan etkisine değinmekten ziyade, kültürlerin ve beşeri etkenlerin de coğrafya üzerinde etkili olduğuna değinmenin gerekliliği burada ortaya çıkmaktadır. Dar bir bakış açısıyla çok da fazla bilgi sahibi olunamayacağı dikkate alınarak, özellikle Sosyal Bilgiler dersinde kültürün ve coğrafyanın birlikte harmanlanıp aktarılmasının öğrencilerin coğrafyalarını ve kültürlerini iyi anlayıp özümsemeleri açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Esasen kültürel coğrafyada; kültür ve coğrafya birlikte ele alınarak incelenmekte ve birbirlerine olan etkilerine değinilmektedir. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel coğrafya ayrı bir ünite olarak ele alınıp incelenirse, hem coğrafyanın hem de kültürün birbiriyle etkileşimi üzerinde duran etkinlik, görsel ve temalarla zenginleştirilerek verilmesi sayesinde, öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılabilir bir konu haline geleceği düşünülmektedir.

Kültürel coğrafyanın, ayrı bir başlık halinde ele alınmadığı günümüz ders kitaplarındaki en önemli sorunun “kültürel coğrafya” gibi bir terimden haberdar olunmadan ve kültürel coğrafyaya hiç değinmeden konuların anlatılıyor olmasıdır. Özellikle öğrencilerin kültürel miras gibi, kültürel coğrafyadan da haberdar olması, kültürel coğrafyanın ne anlama geldiğinin anlaşılıp öğrenilmesi, öğrencilerin milli ve ulusal değerlerinin daha fazla anlam kazanmasının yanında, diğer milletler ve onların kültürleri ve kültürlerin coğrafyaya etkileri hakkında genel bilgi sahibi olmaları açısından oldukça yararlı olacaktır.

Kültürel coğrafya yukarıda da bahsedildiği gibi ders kitabında ayrı bir başlık halinde ya da ayrı bir ünite olarak ele alınmamaktadır. Özellikle “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında değinildiği görülmektedir. Bu yönüyle elbette eksik yönleri olmakla birlikte, ünite kapsamında kültürel miras öğrenme alanının incelenmesi ayrıca gereklidir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanının sınıf bazında kazanım, süre oranı, ders saati şöyledir;

SINIFLAR	KAZANIM	SÜRE ORANI (%)	DERS SAATİ
4. SINIF	4	13	14
5. SINIF	5	16,6	18
6. SINIF	5	20,4	22
7. SINIF	5	27,8	30

(MEB, 2018)

4, 5, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültürel coğrafyanın nasıl ele alındığını incelemek için MEB tarafından okullara gönderilen kitaplar incelenmiş, bu kitaplar random tekniğiyle seçilmiştir.

✓ Ders Kitapları:

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Sami TÜYSÜZ), Tuna Matbaacılık. Ankara 2018.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Ömer Faruk EVİRGEN, Jülide ÖZKAN, Suna ÖZTÜRK), Özgün Matbaacılık. Ankara 2020.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Cengiz YILDIRIM, Fatih KAPLAN, Hayriye KURU, Mukaddes YILMAZ), Çağlayan Matbaası. İzmir 2020.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Öznur AÇIL, Hülya GÜVENÇ, Ayşegül HAYTA, Sezcan KILIÇ), Çağlayan Matbaası. İzmir 2019.

Kültürel coğrafya, ders kitaplarında özel olarak yer almamakla birlikte “Kültür ve Miras” öğrenme alanı başlığında ele alınabilmektedir. Fakat tek başına kültür ve miras öğrenme alanında değil, özellikle “Üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında da aslında kültürel coğrafyaya üstü kapalı değinildiği görülmektedir. Bölgeden bölgeye farklılaşan ürünlerin yetiştirilmesi, dağıtılması ve tüketilmesi sürecinin çeşitlilik göstermesine değinilirken, aynı zamanda bölgeler özelinde farklılaşan ihtiyaçların bu sürece nasıl dâhil edildiğinden de bahsedildiği görülmektedir.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “Geçmişimi Öğreniyorum”, “Yaşadığımız Yer” ve “Üretimden Tüketime” üniteleri kültürel coğrafya kapsamında ele alınabilir. Geçmişten günümüze gelen milli değerler, kültürel öğeler “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer almaktadır. Öğrencilere yaşadıkları yerlerin özellikleri, ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği anlatılırken bir bakıma kültürel coğrafyaya değinildiği görülmektedir. Örneğin Zonguldak’ta madencilik geliştiğinden, fındık üretiminde Ordu’nun başı çektiğinden bahsedilmiş buralardaki üretimin de tüketim alışkanlıklarını, yaşam tarzı ve üretim etkinliklerini çeşitlendirip farklılaştırdığına değinilmiştir. Bir bölgede tarımla geçimini sağlayan insanlarla, madencilik, sanayi veya hizmet sektörlerinden herhangi biriyle geçinen insanların yaşayışları, tüketim anlayışları birbirinden farklı olacaktır. Üniteye bunlara da yer verilerek, bölgeden bölgeye değişen üretim sürecinin bir bakıma kültüre olan etkisine de yer verilerek anlatıldığı görülmektedir. Burada da aslında bir bakıma kültürel coğrafyaya değinildiği ortaya çıkmaktadır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim”, “Yaşadığımız Yer” ve “Üretimden Tüketime” üniteleri kültürel coğrafya kapsamında ele alınabilir. Örneğin; “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde kültürel özelliklerden, bölgeden bölgeye farklılaşan geleneksel el sanatlarından, yeme-içme kültüründen, halk oyunlarından bahsedildiği görülmektedir. Zeybek, horon, bar oyunlarının birbirinden farklı özelliklerine görselleriyle birlikte yer verilmiştir. Yine aynı şekilde coğrafi özelliklerin insanların yaşam şekillerini etkilediğine, bu durumun da mimariye yansıdığına yer verilerek anlatıldığı görülmüştür. Antalya ve Bepazarı evlerinin görselleri verilerek benzerlik ve farklılıkların yazılması istenmiştir. Bölgelerdeki iklim şartlarının doğrudan insanların yaşam şekillerini etkilediğine değinilmiş, bunun sonucu olarak da insanların kültürlerinin coğrafyadan etkilenerek, her

bölgede farklı şekillerde ortaya çıktığına dikkat çekilmiştir. Geçmişten günümüze gelen sofraya kültürüne de yer verilmiş, Osmanlı kültüründe yer alan lokumun hâlen özel günlerde ikram edildiğine değinilmiştir. Avrupa’da bilinen çikolatanın zamanla Türk kültürüne girdiğine, fakat hâlen lokum gibi tatların kültürel bir değer olduğuna yer verilmiştir. Yine bölgeden bölgeye ekonomik faaliyetlerin değiştiğine değinilerek, bunun da üretimden tüketime her şeye yansıtıldığına dikkat çekilmiştir.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “Biz ve Değerlerimiz”, “Yeryüzünde Yaşam”, “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” üniteleri kültürel coğrafya kapsamında ele alınabilir. “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde özellikle milli ve kültürel değerlere yer verildiği görülmüştür. Gelenek-görenek, mimarinin, kültürel özelliklerin geçmişten gelen değerlerle zenginleştiğine değinilmiştir. “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde özellikle coğrafi şartların, şehirlerin gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu görsellerle, haritalarla anlatılmıştır. Dağların uzanış doğrultusunun, yer şekillerinin engebeli ya da sade oluşunun, yükseltinin batıdan doğuya doğru artmasının etkisiyle ülkede birbirinden farklı iklim tiplerinin görüldüğüne değinilmiş, bu iklim tipleri açıklanmış bu durumun bölgelerdeki üretimi, yaşayış şekillerini etkilediğine ve şekillendirdiğine dikkat çekilmiştir.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “Ülkemizde Nüfus”, “Ekonomi ve Sosyal Hayat” üniteleri kültürel coğrafya kapsamında ele alınabilir. “Ülkemizde Nüfus” ünitesinde, yerleşmeyi etkileyen faktörlerden bahsedilmiş, bir bölgenin dağlık ya da engebeli olmasının, iklimin elverişsiz olmasının, tarım ve sanayinin daha az gelişmesinin, nüfusu ve yerleşmeyi olumsuz yönde etkilediğine değinilmiştir. Özellikle iklim koşullarının ve yeryüzü şekillerinin daha elverişli olduğu yerlerde tarım ve sanayinin daha fazla öne çıkmasıyla bölgesel gelişmişliğin arttığına değinilmiş bunun da bölgelerin, yerleşim yerlerinin kalkınmasında önemli olduğuna yer verilmiştir. Burada da aslında bir bakıma kültürel coğrafyaya değinildiği görülmektedir. Özellikle coğrafi şartların insan yaşamına olan etkisine, bu ders kitabında da fazlasıyla yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında temelde kültürel coğrafyadan bahsedilmiş, fakat adı konulmadığı için büyük oranda “Kültür ve Miras” ünitesi kapsamında, üstü kapalı değinildiği görülmüştür. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında genel anlamıyla kültürel coğrafyaya açıkça değinilmese de ünite bazında yer verildiği ve aslında öne çıkartıldığı görülmektedir. Özellikle coğrafi şartların, yeryüzü şekillerinin, iklim özelliklerinin; insanların yaşayışlarını, üretim ve tüketim faaliyetlerini, yeme-içme alışkanlıklarını, giyim tarzlarını, mimarilerini etkilediğine değinilerek coğrafyanın kültüre olan etkisine yer verilmiştir. Fakat bu durum tek taraflı ele alındığı için bir anlamda eksik bir anlatım göze çarpmaktadır. Kültürel coğrafyada, her ne kadar coğrafyanın kültüre olan etkisi öne çıkıyor gibi görünse de, kültür de coğrafyayı etkilemekte ve şekillendirmektedir. Ders kitaplarında kültürün coğrafyaya olan etkisi örnekler verilerek, zenginleştirilerek anlatılabilir. Bir öğrenme alanı kapsamında kültürel coğrafya konu olarak ele alınabilir, örnek ve görsellerle daha ilgi çekici hale getirilebilir. Özellikle kültürel coğrafyanın etki alanı, hangi anlamlara geldiği, geçmişten günümüze kültürel coğrafyanın bize kattığı değerler öğrencilere aktarılabilir.

Kültürel coğrafyanın anlam ve önemini yeterince bilinmesi, kültürünü ve coğrafyasını tam anlamıyla iyi bilen öğrencilerin yetiştirilmesini sağlayarak gerçekleşecektir. Özellikle ders kitabında yer şekillerinin, bitki örtüsünün, coğrafi şartların konut yapımını etkilediğinden bahsedildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra kültürlerin de coğrafyayı etkilemiş ve bir şekilde değiştirmiş olduğuna yeterince yer

verilmemiş olduğu göze çarpmaktadır. Yani ağır geçen kış şartları nedeniyle Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki evlerin yapı malzemesiyle, kışları daha ılık geçen Ege ve Akdeniz Bölgesi'ndeki evlerin yapı malzemelerinin birbirinden farklı olduklarına yer verilirken, beşeri faktörlerin etkisiyle doğada gerçekleşen yapılaşmanın kültürün etkisiyle şekillendiğine yeterince değinilmediği görülmektedir. Burada farklı kültürlerin, farklı dini inançların da doğayı farklı şekillerde değiştirdiğine yer verilebilir.

Gelenek-görenekler, geçmişten gelen inançlar ve tabular, doğanın şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bazı kültürlerde oldukça gerekli görülen balkon, mutfak, başka bir kültürde çok da fazla gerekli görülmemekte, yeterince önem verilmemektedir. Bu durum yapılaşmayı etkileyen en önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Yani kültürler bulunulan coğrafyayı, doğal olarak çevreyi etkilemekte ve insanların sahip oldukları kültürlerden coğrafya da etkilenmektedir. Beşeri faktörler geçmişten günümüze yaşanan bölgede insanların çevresini değiştirmesinde, yenilikler yapmasında etkili olmuştur. Tüm bunları kültürel coğrafya ele almakta ve incelemektedir. Kültürel coğrafyayı tüm boyutuyla anlamak ve öğrencilere bunun bilgisini aktarmak, kültürüne ve coğrafyasına yabancılaşmayan bireyler yetiştirmek açısından oldukça önemli olacaktır. Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık halinde ele alınmasıyla tüm bunlar hakkında genel bir bilgi birikimine sahip olan öğrenciler, hem kendi kültür ve coğrafyası hakkında derinlemesine bilgiye ulaşırken hem de diğer başka kültürlerin coğrafyalarını nasıl değiştirip şekillendirdiğiyle de ilgili bilgi sahibi olacaktır. Bu sayede kültürel coğrafyayı anlamlandırarak öğrenecek, konuya etkin katılım sağlayarak kalıcı öğrenme gerçekleşecektir.

Sosyal Bilgiler ders kitabında Türkiye haritası üzerinde iklim ve coğrafyanın kültüre olan etkisini belirten bilgilendirmeler yapılabilir, bunun yanı sıra kültürel coğrafyayı daha iyi anlamlandırmaları için çeşitli görseller, etkinlikler, örnekler ve haritalar ile ders kitabının içeriği zenginleştirilebilir. Örneğin Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında kültürel coğrafya ayrı bir başlık halinde ele alınacak olsa aşağıdaki taslak hali örnek teşkil edebilir.

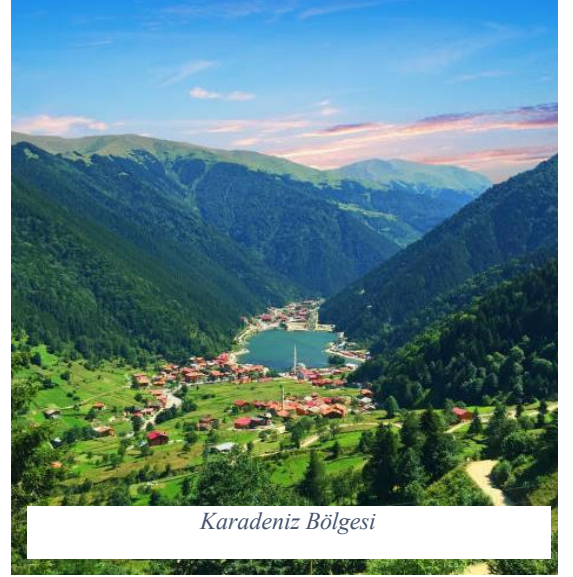
KÜLTÜREL COĞRAFYA

- Kültürel coğrafya nedir? Sizce ne anlama gelmektedir?
- Kültürel coğrafyayı, coğrafyanın hangi boyutuyla ilişkilendirebilirsiniz?
- Yakın çevrenizde, kültür ve coğrafya etkileşimini gösteren bir örnek verebilir misiniz?

Kültürel coğrafya; coğrafya ve kültür ilişkisini birlikte ele alan, coğrafyanın kültüre olan etkisinin yanı sıra kültürün de coğrafyayı etkileyip şekillendirdiğiyle ilgilenen bir alandır. Kültürel coğrafya; kültürleri, coğrafi konumları ve insan-çevre ilişkisini kapsamlı bir şekilde ele alarak inceler. Dünyanın, mekânların ve yerlerin insanlar tarafından nasıl yorumlandığı ve nasıl mekân üzerinde değişiklikler yapıldığı, yine bu yerlerin daha sonra ortaya çıkan kültürü sürdürmeye nasıl yardımcı olduğunun incelenmesi kültürel coğrafyanın çalışma alanıdır.

Kültürel coğrafya sadece coğrafyanın kültüre nasıl etki ettiğiyle ilgilenmez, aynı zamanda kültürün de coğrafyayı nasıl şekillendirip değiştirdiğiyle ilgilenir. Örneğin; Karadeniz Bölgesi'nde iklim şartları ve doğa koşulları nedeniyle ahşap evler yaygındır. Coğrafya, insanların yaşam şekillerini, kültürlerini etkiler. Yine aynı şekilde kültürler de çevrenin ve doğanın değiştirilmesinde, şekillendirilmesinde etkin rol oynar ve değişimi sağlar.

Karadeniz Bölgesi

Sanayi, ulaşım, maden yataklarına yakınlık bir bölgenin gelişmesinde en önemli etkenlerdendir. Zonguldak'taki taş kömürü varlığı, bu bölgenin gelişmesine neden olmuştur. Özellikle insanlar kendi yaşam şekillerini ve kültür aktarımlarını da buldukları bu bölgelerde yoğunlaştırmıştır. Bir bölgedeki

Zonguldak taş kömürü madenleri

maden yataklarının varlığı, sanayinin gelişmesi, insanları kendine çeken önemli etkenlerdendir. Doğal çevre üzerindeki insan etkinliklerine en önemli örneklerden biri olan maden yataklarının varlığı, geçmişten günümüze çok önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanlar coğrafyayı kendi ilgi ve ihtiyaçları dâhilinde bazen değiştirmiş, bazen de coğrafyanın

özelliklerinden yararlanarak ona uyum sağlamıştır. Temelde insan coğrafyayla iç içe olmuş, kültürünü coğrafi şartlarla birlikte geliştirmiş ve kültürel coğrafyanın bir parçası olmuştur.

Bölgeden bölgeye, yöreden yöreye kültürler değişmekte ve çeşitlenmektedir. Bu durum üzerinde etkili olan en önemli faktör coğrafi şartlar, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsüdür. Her bölgenin, her

yörenin yeme-içme kültürü, evlerin yapısı, giyim-kuşamı farklıdır. Örneğin; Akdeniz iklimine sahip olan Ege ve Akdeniz Bölgesi'nde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Bu durum evlerin yapı malzemesinin genellikle taş olmasına neden olur. Yani coğrafya ve iklimsel şartlar, insanların yaşam şekillerini oldukça etkilemiştir. Coğrafya, kültürler üzerinde etkili olan en önemli faktörlerdendir. Fakat aynı coğrafyada olmasına rağmen, aynı kültürel yapıya sahip olmayan toplumlar da vardır. Bunda kültürel coğrafyanın etkisi ön plana çıkmaktadır.

Kuzey Kore ve Güney Kore aynı coğrafyada olmalarına rağmen aynı gelişmişlik düzeyine, aynı eğitim sistemine sahip değildir. Kültürleri ve yaşam şekilleri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Buradan da görüleceği gibi, aynı coğrafyada yaşıyor olmak aynı kültürlerin var olacağı anlamına gelmemektedir.

Yaşanılan coğrafyada insanlar çeşitli yenilikler ve değişiklikler yaparak, çevrenin değişmesini sağlamışlardır. Barajlar, su kanalları, köprüler, binalar yaparak insanlar doğaya müdahale etmişlerdir. Bu müdahaleler esnasında her kültür, yaşanılan coğrafyayı farklı şekillerde değiştirmiştir. Ülkeden ülkeye, kültürden kültüre doğaya yapılan müdahaleler farklılık göstermektedir. Her kültür var olduğu yerde kendine has mimarisini, yaşam şeklini yansıtan yapılar, binalar yapmıştır. İtalya, İspanya gibi yerlerdeki evlerin yapısıyla İngiltere, İrlanda gibi yerlerdeki evlerin yapısı birbirinden farklılaşmaktadır. Aynı şekilde bazı yörelerde turizm faaliyetleri önem kazandığı için otel merkezleri öne çıkarken, bazı yerlerde tarım faaliyetleri nedeniyle tarımsal yerleşim yerleri ve seralar önem kazanmaktadır. İnsanların ihtiyaçları, gereksinimleri doğayı farklı şekillerde değiştirmelerine neden olmuştur. Kültürel coğrafya, bir kültüre ait insanların çevreyi anlama şekillerini inceler. İnsanlar karşılaştığı coğrafi unsurların kültürlerine göre anlamlandırılmasıyla, coğrafyada çeşitli değişiklikler ve yenilikler yapabilir. İnsanların kültürünü oluşturan temel etkenlerden biri olan coğrafi konumunun yanı sıra; din, dil, ekonomi, tarih, sosyal unsurlar da kültürlerin oluşmasında ve farklılaşmasında etkili olmuştur.

Antalya Belek Oteller

Antalya seralar

Coğrafi özellikler, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsü insanların yaşam şekillerini, kültürlerini etkilemiştir. Bunun yanı sıra kültürler de coğrafyanın şekillenmesinde ve değiştirilmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Yaşanılan çevrenin farklılaşmasında, yapıların çeşitliliğinde bu durum etkili olmuştur.

Dünya üzerindeki her bir kültürün oluşmasında ve yerleşmesinde coğrafi şartların etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Dünya üzerindeki ilk yerleşim yerleri seçilirken bile insanlar hep su kaynaklarına yakınlık, iklimsel ve yaşamsal kolaylık gibi faktörleri önemsemişlerdir. Bu anlamda coğrafi şartlar ve yeryüzü şekilleri; kültürlerin, mimari yapıların gelişmesinde ve büyümesinde etkin rol oynamıştır. Geçmişten günümüze varlığını devam ettirebilmiş kültürlere bakıldığında buralarda genel olarak insanların kültürlerine ve yaşam şekillerine ne kadar sıkı sıkıya bağlı oldukları görülmektedir. Özellikle kendilerinden önceki nesillerin geleneklerini, yaşam şekillerini devam ettirmelerindeki sağlam inançları sayesinde varlıklarını daha kolay devam ettirdikleri gözlenmektedir. İnsanlar en güvendikleri yapı malzemelerini kullanırken, geçmişten günümüze gelen genel inançları ve genel işleyişle hareket ederek yerleşim yerlerini oluşturmuşlardır. Coğrafi şartlar ve iklimsel faktörler, insanların yaşam şekilleri üzerinde ve ortaya koydukları mimaride oldukça önemli etkenler olarak öne çıkmıştır.

Coğrafi unsurlar; insanların yeme-içme alışkanlıklarını, kutlamalarını, evlerin yapı malzemelerini, yerel giysilerini ve yerel halk oyunlarını etkilemiştir. Her bölgenin kendine has yeme-içme kültürünün olmasında coğrafyanın etkisi önemli bir yere sahiptir. Örneğin; Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki yeme-içme kültürüne bakıldığında, yemeklerin daha ağır ve yağlı olduğu gözlenir. Bu duruma, yaşanan ağır kış şartları neden olarak gösterilebilir. Yine aynı şekilde Ege Bölgesi'nde yeme-içme kültüründe, daha sebze ağırlıklı ve daha hafif yiyeceklerin tercih edildiği gözlenir. Burada da yine iklimin etkisiyle yaz aylarının nispeten daha uzun ve sıcak geçmesi neden olarak gösterilebilir. Türkiye'nin kültürel coğrafyası oldukça çeşitli ve değişkendir. Bu duruma etki eden faktör olarak; coğrafyanın etkisinin yanı sıra, beşeri faktörlerle birlikte oluşan kültürün, coğrafya üzerindeki etkileriyle anlam kazanması gösterilebilir.

Kültürel coğrafyada sadece yeme-içme kültürü, giyim-kuşam, gelenek-görenekler, mesken yapıları tek başına incelenmemektedir. Aynı zamanda bir bölgenin kültürel coğrafyası hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak için o bölgede yaşayan insanların ürettikleri her şeyle doğrudan ilgilenilmesi gerekmektedir. Örneğin halk oyunları da bir bölgenin kültürel coğrafyası hakkında önemli ipuçları verebilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde oynanan horon, İç Anadolu Bölgesi'nde halay, seğmen havaları

Akdeniz Bölgesi'nde; sarı zeybek, serenler, Ege Bölgesi'nde; zeybek havaları ve bunların kendi içinde de ayrılan zeybek türleri (Bergama Zeybeği, Çandarlı Zeybeği, Ödemiş Zeybeği vb.) Doğu Anadolu Bölgesi'nde; divan, hoyrat, garip Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde; şemmamme, şerizbin, Marmara Bölgesi'nde; güvende, sekme, bengi, hora belli başlı oyunlar olarak öne çıkmaktadır. Çoğunlukla her bir bölgenin birbirinden farklı karakteristik özellikleri halk oyunlarına da yansımış ve bu oyunlarda giyilen kıyafetlerde de bu farklılıklar çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Bir bölgenin kültürel coğrafyası; özellikle o bölgede yaşayan insanlarla, onların yaşam şekilleri ve alışkanlıklarıyla değer ve anlam kazanmıştır.

✓ Beşeri Coğrafya ve Kültür

Beşeri coğrafya, coğrafi çevrenin insan yaşamına etkisi ve insanın mekânda yaptığı değişiklikleri inceleyen bir coğrafya dalıdır. Beşeri Coğrafya, yeryüzünde insanın değiştirdiği ve halen değiştirmekte olduğu görünümünü analiz eder. Beşeri coğrafya, genel anlamıyla insan ve insan faaliyetlerini inceler. Beşeri coğrafya aynı zamanda insanı, özelliklerini ve faaliyetlerini çevresiyle bağlantılı şekilde gerçekleştirdiği mekânsal örgütlenmeleri inceler. Beşeri coğrafya, ekonomik coğrafyayı da kapsar. Çünkü ekonomik etkinlikler insan faaliyetidir. Bu nedenle uzun zamandır Beşeri ve Ekonomik Coğrafya birlikte ele alınmaktadır.

Ekonomik faaliyetler ve beşeri faktörler büyük oranda coğrafyadan etkilenmektedir. İnsan faaliyetlerinin ve yerleşim yerlerinin yoğunluk kazandığı alanlara bakıldığında buraların daha çok iklimsel yönden uygun olan ve coğrafi faktörlerin etkisiyle büyümeye elverişli yerler oldukları görülmektedir. İnsanlar, geçmişten günümüze yaşadıkları çevreyi değiştirmiş ve geliştirmiştir. Sanayi, ticaret, turizm, tarımsal faaliyetler, yerleşim için uygun yerlerde gelişim göstermiştir. Bunun yanı sıra coğrafi yönden uygun olmayan, yeryüzü şekilleri sade olmayan dağlık araziler de insan eliyle değişime uğramış, yol ve tüneller yapılmış; maden kaynaklarına ulaşmak adına coğrafyada belli başlı değişimler yaşanmasına neden olunmuştur.

Tarımsal faaliyetler, Anadolu topraklarında çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle Konya-Çatalhöyük bu anlamda çok farklı bir yerdedir. Çatalhöyük, tarımsal faaliyetlerin ilk görüldüğü yer olmakla birlikte, aynı zamanda ilk yerleşik hayatın burada başladığı kanıtlarla ispat edilen bir yer olmasıyla da öne çıkmaktadır. Tarihsel geçmişine bakıldığında nasıl Konya ve çevresi tarımsal faaliyetleriyle öne çıkmaktaysa, günümüzde de aynı şekilde İç Anadolu ve Konya-Cihanbeyli Platosu aynı önemini korumaktadır. Maden yataklarının geçmişten günümüze önemini korumasıyla ve geçmişteki insanların da önemli maden yataklarını işlemeleri ve o bölgede gelişen faaliyetleri sayesinde bazı kentler bu yönleriyle tarihten bu yana değerli görülmüştür. Ege Bölgesi'nde Lidyalıların varlıklarını sürdürdükleri özellikle Sard, yani Manisa ve çevresi önemli altın yataklarına sahipti. Bu nedenle ticaret bu bölgede

yoğunlaşmış ve Kral Yolu, Lidyalılar döneminde çok önemli bir işlevi yerine getirerek diğer medeniyetlerle ticareti kolaylaştırmıştı. Günümüzde bile halen önemli maden yatakları sayesinde insanlar bazı kentlerde yoğunlaşmış ve buralarda yeni yaşam şekilleri ve oluşturdukları kültürleriyle varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Kral Yolu

Coğrafi özellikler ve yeryüzü şekilleri insanların yaşam şekillerini, yaşadıkları evlerin mimari özelliklerini, yeme-içme kültürünü ve geleneklerini etkilemiş ve insanlar çağlar boyunca coğrafi şartlara, suyun yakınlığına, hava şartlarının uygunluğuna bağlı olarak yerleşim yerlerini oluşturmuşlardır. Fakat zamanla insanlar, yerleştikleri yerlerin coğrafi özelliklerinden bağımsız olarak kendi kültürleri ve yaşayış şekilleri, ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda doğaya müdahale etmeye başlamış; beşeri faktörlerin etkisiyle coğrafya üzerinde değişiklikler yapmıştır. Yaşadıkları yerlerde barajlar, su kanalları, tüneller yaparak doğaya müdahale etmiş ve yaşadıkları yerleri kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmiş ve çevre üzerinde etkili olmuşlardır. İnsanlar geçmişten günümüze tarım alanları ve maden yataklarından istifade ederek bu alanlarda kendi yaşam şekilleri ve kültürleriyle var olmayı sürdürmüştür. İnsanoğlu, kendi oluşturduğu düzen sayesinde doğaya hükmetmeye ve bazen de doğayla işbirliğine girerek, kültürel coğrafyanın oluşumuna katkı sağlamıştır.

Titus Tüneli (Hatay/Samandağ)

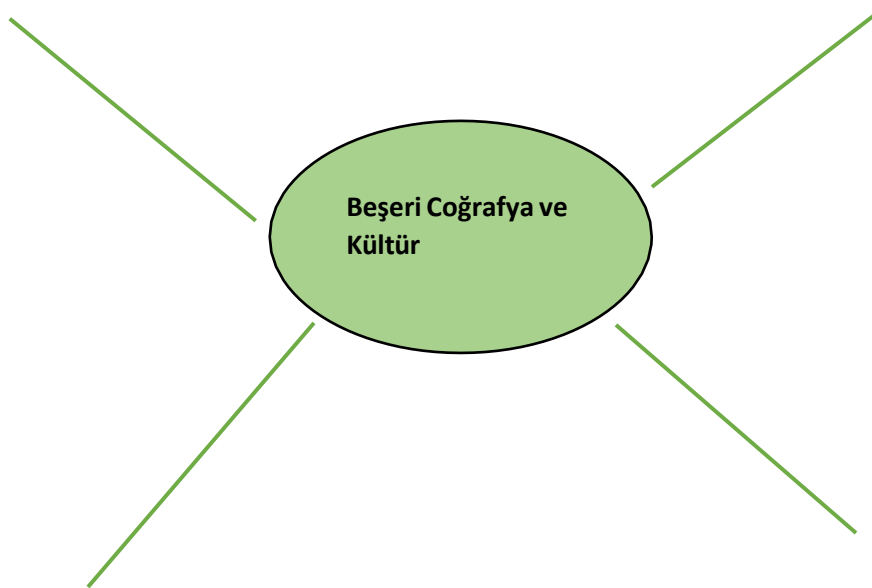
Kültür; toplumların kendilerine özgü olan ve gelecek nesillere aktardıkları maddi ve manevi her şeydir. Kültür aynı zamanda insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür.

İnsanlar yaşadıkları yerde kendi kültürlerini, atalarından bu yana devam ettirmişlerdir. Bazı ekonomik ve ticari gelişmelerle zamanla kültürlerde değişimler yaşansa da, belli temel öğretiler nesilden nesile aktararak günümüze gelmeyi başarmıştır.

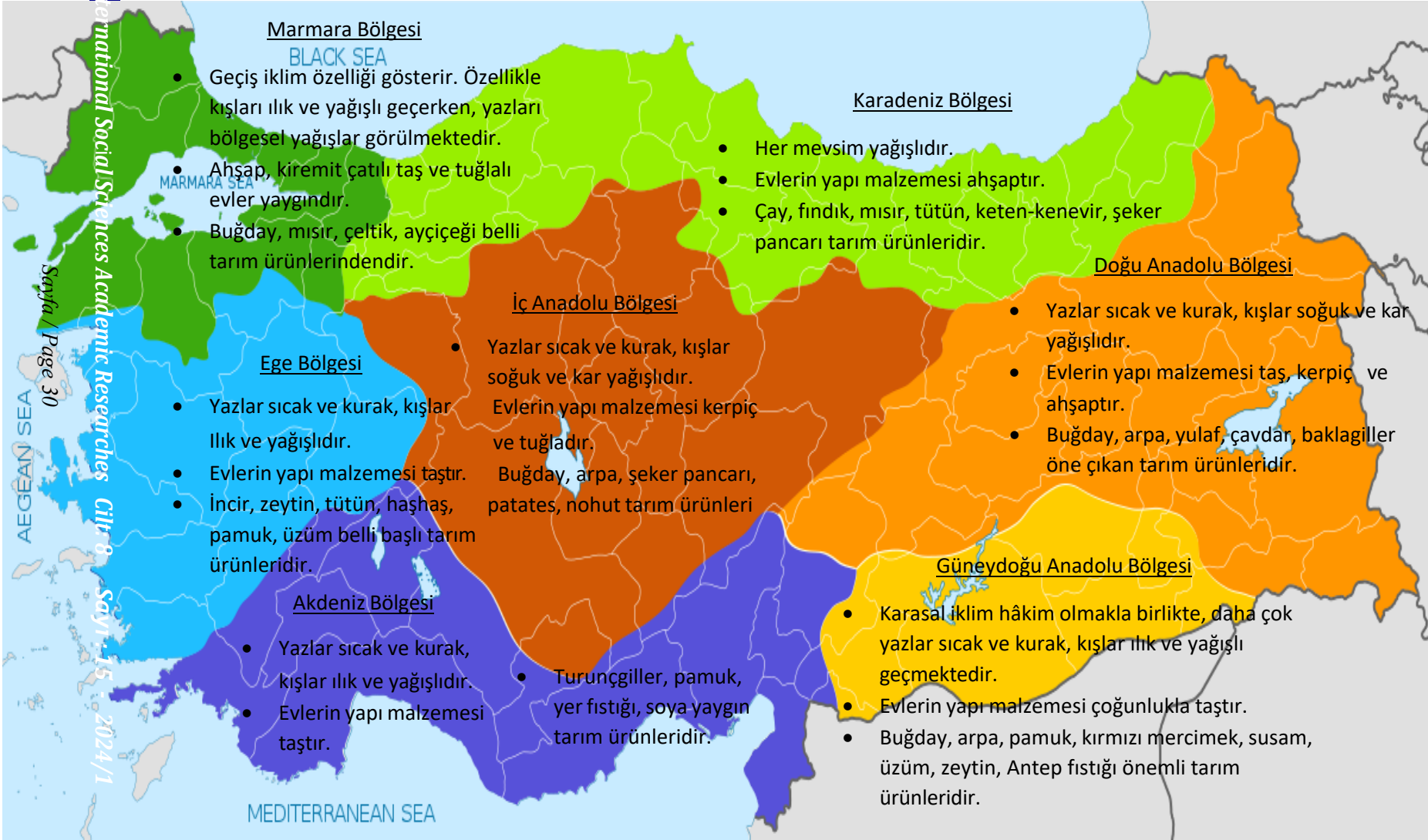

Beşeri coğrafya ve kültür her daim birbirini etkilemiş alanlar olmuşlardır. İnsanların ekonomik faaliyetleri, geçim kaynakları; yaşam şekillerini ve geleneklerini, örf ve âdetlerini etkilemiştir. Burada doğal faktörlerin yanı sıra çevresel faktörlerin etkisinin de önemli olduğu bilinmelidir. Kültürler yaşanılan çevrenin gerekliliğine bağlı olarak değişerek farklı boyutlara evrilsede, esasında insanların bir arada yaşayarak ortaklaşa edindikleri bilgi ve birikimleri günümüz kültürlerinin oluşmasında etkili olmuştur. İnsanlar, yaşadıkları coğrafi bölgeden doğrudan etkilenmekte ve bu durum yaşam şekillerine, kültürlerine de yansımaktadır. Fakat yine aynı şekilde oluşturdukları kültürler, doğayı da kendi yorumları ve deneyimleri ile farklı bir boyuta taşımaktadır. Tüm bu özellikleriyle Türkiye; kültürel coğrafyası çok fazla çeşitliliğe sahip, farklı zenginlik ve farklı yaşam şekilleriyle öne çıkan önemli bir ülkedir.

- ✓ Aşağıda yer alan kavram haritasını, beşeri coğrafya ve kültür ile ilgili bildiğiniz ifadelerden yola çıkarak tamamlayınız.

Türkiye'nin Kültürel Coğrafyası

ÜNİTE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlışsa "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

() 1. Kültürel coğrafya sadece coğrafyanın kültüre nasıl etki ettiğiyle ilgilenmez, aynı zamanda kültürün de coğrafyayı nasıl şekillendirip değiştirdiğiyle ilgilenir.

.....

() 2. Her coğrafi bölgenin kültürel coğrafyası aynıdır.

.....

() 3. Coğrafya ve kültür birbirlerini etkileyen bir etki alanına sahiptir.

.....

() 4. Aynı coğrafyada varlığını sürdüren ülkelerin kültürleri, gelenek-görenekleri, yaşam şekilleri birbirleriyle aynıdır.

.....

() 5. Bulunulan coğrafya insanların kültürünü etkiler, bunun yanı sıra insanların oluşturdukları kültürler de coğrafya üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

Kültürel Coğrafya	Kültür	Coğrafya	Beşeri Faktörler	Gelenek-görenekler

1. Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen fiziksel ekonomik beşeri faktörlerin tümüne.....denir.

2. Bir toplumda, bir toplulukta çok eskilerden kalmış olan alışkanlıklar ve davranışlaradenir.

3.; coğrafya ve kültür ilişkisini birlikte ele alan, coğrafyanın kültüre olan etkisinin yanı sıra kültürün de coğrafyayı etkileyip şekillendirdiğiyle ilgilenen bir alandır.

4 , toplumların kendilerine özgü olan ve gelecek nesillere aktardıkları maddi ve manevi her şeydir.

5. Tarım, sanayi, ulaşım, turizm ve yeraltı kaynakları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olan kültürün gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

C) Aşağıda verilen kavramlarla ilgili bildiklerinizi boşluklara yazınız.

Kültürel Coğrafya	Kültür	
Beşeri Faktörler		Coğrafya

D) Beşeri faktörlerin ve buna bağlı olarak gelişen kültürlerin, coğrafyaya yaptıkları etkiler nelerdir? Açıklayınız.

E) Coğrafyanın kültüre olan etkisine ve yine aynı şekilde kültürün coğrafyaya olan etkisine örnekler veriniz.

Kaynakça

- Doğanay, H. (1993). *Coğrafya 'ya Giriş I "Metodlar-İlkeler ve Terminoloji"* (2. Baskı). Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- Güngördü, E. (2006). *Eğitim Fakülteleri İçin Türkiye 'nin Beşeri (Nüfus-Yerleşme) ve Ekonomik Coğrafyası* (4. Baskı). Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Güngördü, E. (2006). *Coğrafyada Öğretim Yöntemleri ve Çağdaş Öğretim Yaklaşımları (İkeler-Uygulamalar)*. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Güngördü, E. (2007). *Kıtaların Genel Coğrafyası*. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Karabağ, S. & Şahin, S. (2006). *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Korkut, C. (1977). *Beşeri Coğrafya* (5. Baskı). Karınca Matbaacılık, İzmir.
- Makas, Z. A. (1990). *Azerbaycan 'ın Tarihi ve Kültürel Coğrafyası*. Kök Yayınları, Ankara.
- MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Mitchell, D. (2000). *Cultural Geography- A Critical Introduction*, Blackwell Publishing Ltd. New Jersey.
- Moore, J. D. (2015). *Kültür Teorileri-Antropoloji'deki Başlıca Teori ve Teorisyenler* (Çeviren: A. Erkan Koca). Atıf Yayınları, Ankara.
- Ratzel, F. (2008). Culture (Edited by: Timothy S. Oakes and Patricia L. Price), *The Cultural Geography Reader*, Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Tanoğlu, A. (1969). *Beşeri Coğrafya-Nüfus ve Yerleşme* (2. Baskı). Taş Matbaası, İstanbul.
- Tezcan, M. (1997). *Kültürel Antropoloji*. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Tanrikulu, M. (2014). *Coğrafya ve Kültür (Mekân-Kültür-Tarih-Coğrafi İşaret)*. Edge Akademi, Ankara.
- Turan, R. & Ulusoy, K. (2018). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (5. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.
- Tümertekin, E. (1978). *Beşeri Coğrafya 'ya Giriş*. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2002). *Beşeri Coğrafya- İnsan, Kültür, Mekân*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Yücel, Y. & Yediyıldız, B. (1988). *Tarih ve Kültür*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.